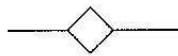

اسپانیا

پلی بین اسلام و اروپا

www.ketab.ir

گروه نویسندگان

عنوان و نام پدیدآور: اسپانیا پلی میان اسلام و اروپا/گروه نویسندگان..
مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۱۱۸ ص.

شابک: 978-600-06-0245-1

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.
یادداشت: کتاب شامل مجموعه مقالاتی است که سال‌های قبل در فصلنامه مشکوة به چاپ رسیده است.

موضوع: اسلام — اسپانیا — اندلس — تاریخ — مقاله‌ها و خطابه‌ها.
موضوع: اسلام — اروپا — تاریخ — مقاله‌ها و خطابه‌ها.
شناسه افزوده: اندلس (اسپانیا) — تمدن — تاثیر اسلام — مقاله‌ها و خطابه‌ها.
شناسه افزوده: بنیاد پژوهشهای اسلامی.

رده دیویی: ۲۹۷ / ۱۶۴۶

ده کنگره: ۱۳۹۷ الف ۵ / ۲ / ۱۷ BP

شماره شابک: ۵۱۷۶۲۱۴

اسپانیا پلی میان اسلام و اروپا

به کوشش سید محسن ناجی نصرآبادی

ویراستار: محمد رضا نجفی

چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۴۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۶۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۲۲۲۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

- سخن ناشر ۵
- پیشگفتار ۷
- اسپانیا و تمدن اسلامی
- دکتر هشام ابوارمیله، دانشگاه مالابو، انجمن ..... ترجمه حمیدرضا آذیر ۱۳
- جلوه‌هایی از تمدن اسلامی اندلس
- سید محمد ثقفی ۳۷
- اسلام در اسپانیا
- حسن فرجدل ۶۵
- نگاهی به زندگی و آثار خاورشناس اسپانیایی «آسین پالاسیوس»
- عبدالرحمن بدوی، ترجمه حمیدرضا شیخی ۹۴
- گذری به پیشینه اسلامی اشبیلیه و طلیطله
- دکتر حسن حطیط العاملی، ترجمه سعید راد رحیمی ۱۰۸
- آثار و تأثیرات اسلام در زندگی اقتصادی و اجتماعی اندلس
- دکتر حسن حطیط العاملی، ترجمه حمیدرضا شیخی ۱۱۳

پیشگفتار

اسپانیا کشوری در شبه جزیره ایبری در اروپای جنوب غربی است. پس از فتح جنوب این کشور به سرداری عمارق غلام موسی بن نصیر در سال ۹۲ق، تمام اسپانیا به تصرف مسلمانان درآمد. به سبب آنکه سپاهیان اسلام، نخست وارد ناحیه‌ای به نام اندلس (Andalos) شدند، مورخان آن را «اندلس» نامیدند. اندلس را «اندلس» نامیدند. اندلس را «اندلس» نامیدند.

با ورود اسلام به اسپانیا، چهره این سرزمین به آبی دگرگون شد و تمدنی نو در آن کشور شروع به بالیدن کرد. مسلمانان با ایجاد تغییرات ژرف در فرهنگ، بنای کاخ فرهنگ و تمدنی پرشکوه و خیره کننده را پی ریزی کردند، از این رو، قرن هشتم و هفتم هجری مصادف با قرن دوازدهم و سیزدهم میلادی از شکوفاترین دوران تمدن اسلامی در آن دیار به شمار می آید.

مسلمانان به تقریب، هشت قرن در اندلس حضور داشتند و در این مدت، آن را اسلام را در این سرزمین افشانند و در تاریخ اسپانیا صفحه درخشان و بی مانندی را گشودند. تأثیری که اسلام و عربیت در اسپانیا گذاشت به حدی بود که همانند آن را در دیگر سرزمین هایی که به قلمرو اسلام درآمد، به ندرت می توان یافت؛ زیرا پیش از ورود اسلام به اندلس، بیشتر مردمان آن مسیحی و تعداد اندکی یهودی بودند و قبله ایمانشان رُم، پایتخت مسیحیت، غربی بود و از کلیسای کاتولیک تبعیت می کردند.

پیروزی مسلمانان در اندلس، عدالت و برادری را برای مردم آن سامان به ارمغان آورد،

سایه شوم ستم را از سر مردم کوتاه کرد و به سلطه طبقاتی اشراف جامعه پایان داد، بار سنگین مالیات‌ها و جریمه‌ها از دوش رعیت و تهیدستان برداشته شد و رنگ و بوی اسلام تجلی یافت.

دوزی (Dozy) خاورشناس هلندی (۱۸۲۰-۱۸۸۴م) درباره آثار فتح اسلامی می‌گوید: «سلطه عرب از برخی جنبه‌ها برای اسپانیا به منزله نعمتی بود و در آن کشور انقلاب مهم اجتماعی پدید آورد و بر بسیاری از دردهایی که قرن‌ها بود عامه مردم گرفتار آن‌ها بودند پایان داد. به سلطه اشراف و طبقات ممتاز خاتمه داد یا آن را محدود کرد. زمین‌ها به نحو وسیعی میان دهقانان تقسیم شد و این خود عامل مهمی در توسعه کشاورزی در این عصر بود. اسلام همچنین وضعیت بردگان را به نحو بارزی بهبود بخشید؛ زیرا اسلام بیش از مسیحیت در بند آزاد کردن بردگان بود...»^۱

بی‌شک، تشکیل دولت اسلامی در اندلس و نفوذ اسلام در آن منطقه، مدیون اعتقاد راسخ و پویایی مسلمانان ماک، باد، ود، فاتحان اسلام پس از آنکه اوضاع رو به آرامی گذاشت و صلح و امنیت حاکم در آمد، اراضی بایر را آباد کردند، شیوه‌های آبیاری و کشاورزی را توسعه بخشیدند و هنر-معماری باغ-معماری اسلامی و همچنین برخی از صنایع و هنرها را مانند زرگری، قالی‌بافی، ابریشم‌بافی، پارچه‌بافی، کاشی‌کاری، دباغی و اسلحه‌سازی رواج دادند.

حکمرانان مسلمان پس از استقرار به تشویق ادبا، شاعران، نقاشان و هنرمندان پرداختند. دانش دین و سپس فلسفه و ریاضیات دامن گسترده اندیشه و درایت نضج یافت. مشهورترین علمای مسلمان در آن دیار ظهور کردند و زبان عربی و ادبیات اسلامی رواج یافت. از برخورد اندیشه‌ها و تعاطی افکار و از مجموع دانش‌های رایج در آن سرزمین، فرهنگ اسپانیا سربرآورد. در همین دوره، جنبش ترجمه آثار اسلامی در شهرهای مختلف اسپانیا شکل گرفت و شهر طلیطله (تولدو) مهم‌ترین و فعال‌ترین

۱. شبلی، احمد، *التاریخ الاسلامی والحضارة الاسلامیة*، قاهره، مکتبة النهضة المصریة، ۱۹۷۴، ص ۱۲۷.

شهرها به شمار آمد. این شهر بیش از دیگر شهرها از کتابخانه‌های عربی برخوردار بود. همچنین مسلمانان، شهر قرطبه را به صورت پایتخت شرق در غرب درآوردند و بزرگ‌ترین کانون فرهنگی - هنری شرق و غرب را موجودیت بخشیدند.

از قرن چهارم به بعد، شتاب گسترش کتابخانه‌ها در ممالک اسلامی افزون‌تر گردید. خلیفه اموی اندلس (حکم دوم) کتابخانه‌ای بزرگ تأسیس کرد که چهارصد هزار جلد کتاب داشت. رتبه فهرست آن بالغ بر چهل و چهار دفتر می‌شد. شهر غرناطه در عصر امویان هفتاد کتابخانه عمومی داشت که کتاب‌های قدیمی در آن نگهداری می‌شد.

در همین دوره، علم طب نیز پیشرفت‌های کم نظیری یافت و ابداعات بی شماری در رشته‌های طب بالینی و گاهای پدید آمد. در زمینه بیماری‌های عفونی هم به تحقیق پرداختند و دیری نگذشت که بخیرین^۱، و خانه در اندلس افتتاح شد.

بنا بر نقل دوزی، وقتی اسلام وارد اسپانیا شد، مسیحیان را در اجرای دین و قوانین و احکامشان آزاد گذاشت و این امکان را برای آنان فراهم آورد که در تشکیلات خلفا به منصب‌های در خور، حتی فرماندهی سپاهیان نابالگ شدند. همچنین مستعربان (اسپانیایی‌هایی که بر دین مسیح باقی بودند، اما زبان فرانسوی را پذیرفتند) در پرتومدارای مسلمانان به موقعیت‌های قابل توجهی رسیدند. به جرت مستعربان به ممالک مسیحی در شمال اسپانیا در واقع حلقه ارتباطی میان مسلمانان، مسیحیان به شمار می‌آمد. آن‌ها به این ترتیب، تمدن اسلام را به سرزمین‌های مدیترانه منتقل کردند. این انتقال به سبب آشنایی مستعربان با دوزبان عربی و لاتین جدید صورت گرفت.^۱

تمدن اسپانیا مانند هر پدیده اجتماعی، در رویارویی و تعامل با فرهنگ و آیین‌های اسلامی رنگ گرفت. از این روی، میان فرهنگ شرق و غرب تعاملی صورت پذیرفت و

۱. رک: نجیب العقیقی، شرق‌شناسان، ترجمه حمیدرضا شیخی، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس

وام دار یکدیگر گردیدند و نه تنها در گسترهٔ دینی و فرهنگی، بلکه در زمینهٔ آداب و رسوم نیز میان این دو حوزه تبادل صورت گرفت.

تأثیر مسلمانان در پدید آوردن تمدن اندلس، هر چند فراز و نشیب‌هایی داشته است، اما چندان گسترده و درخشان بوده که هیچ یک از خاورشناسان - هر چند غیر منصف - نتوانسته از کنار آن بگذرد و به تأثیر شگرف مسلمانان در اندلس بی‌اعتنایی کند. از این روی، مستشرقان در بررسی تاریخ اسپانیا در دورهٔ سلطهٔ مسلمانان تحت تأثیر قرار گرفته و از شکره و عظمت آن دوره یاد کرده‌اند. یکی از این محققان میگوئل آسین پالاسیوس (Miguel Asin Palacios) است. وی آن دسته از مقالات خود را که مربوط به تأثیرات اسلام در اروپا و مسیحیت است در کتابی با عنوان *تأثیرات اسلام* به سال ۱۹۴۱ م منتشر کرد که اثری جامع و جاری نظریاتش در این مورد است. آسین یکی از قله‌های بلند خاورشناسی و در شمار شگفت‌انگیزانی همچون نالینوی ایتالیایی، گلدزیه‌ر مجارستانی، نولدکه آلمانی، ماسینیون فرانسوی، آراته کوفسکی روسی و دوزی هلندی است.

امروزه آثار فرهنگی و معماری پُرسیمان از دستاورد مسلمانان در اسپانیا باقی مانده است که برخی نمونه‌های آن، وجود پانزده هزار جلد کتاب خطی در کتابخانه معتبر اسپانیا، مسجد بزرگ الکازار و قصر الحمراء در غرناطه، مسجد زیبای قرطبه، برج طلایی و مسجد اعظم شهر اشبیلیه است. همه این آثار باقی‌مانده نشان از اقتدار مسلمانان و شکوفایی تمدن اسلامی در شهرهای اسپانیا در آن دوران است.

***

کتاب *اسپانیا، پلی میان اسلام و اروپا*، مجموعهٔ شش مقالهٔ تحقیقی است که چند تن از محققان و پژوهشگران دانشمند به ترجمه یا تألیف هریک از آن‌ها پرداخته‌اند. خوانندگان گرامی با مطالعهٔ هریک از این نگاه‌ها مستند و مهیج، با گوشه‌هایی از نگاه خاورشناسان به تمدن اسلامی و جلوه‌هایی از تأثیرات آن در زندگی اجتماعی و اقتصادی مردم اسپانیا آشنا می‌شوند، البته دربارهٔ افول تمدن اسلامی در اندلس، برخی از

پژوهشگران معاصر بر این باورند که داستان عبدالرحمن اسماعیل (م ۱۳۱۵ق/ ۱۸۹۷م) در کتاب *غادة الاندلس* از اساس اشتباه است. داستان پردازی عبدالرحمن یک داستان تاریخی را به یک حقیقت تاریخی تبدیل کرد و گروهی از نویسندگان پس از او گفته‌های وی را وارد آثارشان کردند (وبلاگ رسول جعفریان، ۸ بهمن ۱۳۹۴).

در پایان، با سپاس‌گزاری از مترجمان و مؤلفان این مجموعه، از درگاه خداوند جلیل و جمیل در خواست می‌کنیم به پژوهندگان بنیاد این توفیق را ارزانی دارد تا آنچه رازبنده شناسایی و شناساندن است به نگارش درآورند و به محققان و شیفتگان امام علی بن موسی الرضا علیه السلام عرسه دار...